

Comptat i debatut ens trobem amb una elegant i sàvia edició crítica d'un text fonamental en la història de la llengua i la cultura catalanes. És un text on, més enllà del seu valor literari i ideològic, també aporta valuosos coneixements filològics o històrics sobre l'època, com la referència a l'esperança de vida dels homes d'aquell temps entre moltes altres que hi podem constatar:

Guarda, mesquí d'home, nostre senyor Déu, que fa que els hòmens, que solien viure cent anys, e vuitanta, e setanta, e més avant, ara, de mil hòmens que neixen, no en viuen los deu a la damunt dita quantitat; tots moren, la major partida, a trenta o quaranta anys. (p. 186)

Un treball de transcripció i edició precís, minucios i rigorós que, sumat a la contextualització cultural, literària i lingüística del text, ens permet endinsar-nos en el pensament i el significat literari de l'únic bestiar català de què disposem. Un bell vehicle ideològic i d'imatges literàries que arriba fins als nostres dies. Una lectura plaent recomanable tant per a l'especialista com per al profà.

MARTOS, Josep Lluís: *El primer cancionero impreso y un pliego poético incunable*, Madrid-Frankfurt: Iberoamericana-Vervuert, 2023; «Medievalia Hispánica» 37.

ALBERT LLORET

University of Massachusetts Amherst
lloret@umass.edu

Aquest llibre de Josep Lluís Martos està dividit en dues parts que tracten, cadascuna, d'un imprès diferent de la era incunable. La primera secció estudia *Les trobes en labors de la Verge Maria* i la segona la *Salve Regina* de Pere Vilaspinosa. Tots dos impresos —com es demostra al final del llibre— estan íntimament relacionats pel context de creació de les poesies que contenen.

Dedicades a un debat poètic marità celebrat el 1474 a València, conservades en un exemplar únic sense colofó i considerades com un dels primers impresos publicats a Espanya durant molt de temps, hi ha, doncs, moltes raons per les quals *Les trobes en labors de la Verge Maria* haviem estat repetidament estudiades abans de l'aparició d'aquesta monografia. Un dels mèrits de l'assaig és el de tenir en compte de manera exhaustiva les aportacions dels bibliògrafs que han precedit l'autor. Martos en jutja totes les aportacions descomponent-les una a una per a reconstruir un sòlid aparat crític que contribueix a descriure materialment tots els aspectes del llibre, començant per les dades que permeten afirmar que *Les trobes* són el primer incunable poètic imprès a la península Ibèrica. Mancat, com està l'incunable, de colofó, Martos n'estima la data aproximada de publicació (el 1474, després del 25 de març, dia en el qual es va llegir la sentència del certamen), la ciutat (Va-

lència) i la impremta (la de Lambert Palmart), i descriu amb un rigor pericial totes les característiques materials del llibre (paper, format, lletra, caixa, foliació, defectes d'impressió, fasciculació, etc.). Gràcies a l'atenció que posa, per exemple, en la descripció de les filigranes del paper, Martos en pot identificar molts més models que no s'havien trobat fins ara. Això redunda en una particularitat interessant de l'assaig, per a l'estudiós de la impremta antiga, com és l'explicació de la manera per la qual la fasciculació i les filigranes permeten a l'autor de defensar que l'incunable no va ser imprès per formes, sinó de mig plec en mig plec. L'autor també conjectura raonablement, recurrent a l'estudi de la fasciculació de l'imprès (al qual falta, com a mínim, el darrer full), les pràctiques de l'impressor en altres volums estampats contemporàniament i dues descripcions set-centistes del volum (les de Josep Rodríguez i Vicente Ximeno), que *Les trobes* contenen un colofó *sine notis* que registrava que foren impreses el 1474.

El llibre aborda, a més, la història externa de l'exemplar. Custodiat originàriament al convent dominic de la ciutat de València, el volum va passar a formar part de la biblioteca de la Universitat de València, on encara es conserva, d'ençà de la desamortització de Mendizábal. Martos n'estudia els canvis d'estat, restauracions i reenquadernacions, així com en valora les deu edicions facsimils que se n'han produït des de finals del segle XIX. En tractar dels continguts i abans de descriure l'estructura interna del cançoner, la seva gènesi i ordenació, Martos valora la intervenció de Bernat Fenollar com a organitzador del certamen, autor versemblant dels paratextos del llibret (com el cartell i la sentència) i curador del volum. Es passa revista a la composició dels 40 autors, en la seva pràctica totalitat escriptors valencians en llengua catalana. Dels 48 a 51 poemes del recull (el còmput variaria segons com es comptin els poemes dobles), només quatre són en castellà i n'hi ha un en italià. Els autors provenen d'extraccions socials diverses, amb una minoria de noblesa i menestralia i presència més notable de membres del notariat i de l'Església, cosa que no era d'estranyar, explica Martos, atès el vigor de les confraries en l'organització i participació en celebracions devocionals de la ciutat. A més, hi ha indicis que fan pensar que el volum no va recollir pas totes les poesies presentades en el certamen i que, fins i tot, n'hi podria haver hagut impresa alguna altra al full perdut.

La segona part es dedica a l'exemplar únic d'un plec poètic molt menys estudiat. Es tracta de la *Salve Regina* de Pere Vilaspinoso, que és un imprès conservat, com les *Trobes*, en còpia única i enquadrada en un volum factici de 21 plects, conegut com el *Natzarè*, provinent de la biblioteca del que fou bibliotecari major de la Universitat de València, Vicente Hernández Máñez. Els plects recollits en aquest volum factici són principalment incunables i postincunables, estan escrits en vers, en català, i són de tema religiós. Després de desmentir la suposada existència d'un exemplar de l'obra amb il·lustracions (una notícia falsa fruit d'una descripció poc acurada d'una edició goticitzant del text recollida al *Cançoner de les obretes en nostra llengua materna* de Marian Aguiló), Martos demostra la completesa i independència del plec dins del volum factici i en descriu l'estructu-

ra interna, amb atenció especial a la possible existència, a l'obra original, d'una tornada que el plec només transmet manuscrita, copiada per una mà antiga al final de la darrera estrofa impresa. La comparació dels tipus utilitzats en la impressió del text li permet a Martos identificar la impremta valenciana de Pere Hagenbach i Lleonard Hutz com l'origen del plec. En vista d'altra producció pietosa de Vilaspinoso, amb la qual la *Salve Regina* estaria relacionada, Martos proposa una data d'impressió aproximada d'entre 1491 i 1495, si bé el colofó del plec i l'entorn social al qual remet, amb el poema adreçat al mateix Lluís Despuig, lloctinent del Regne de València en ocasió d'un certamen, indiquen que l'obra es devia d'escriure per al mateix concurs que *Les trobes*.

És aquest un estudi detalladíssim de dos testimonis materials, un de gran importància simbòlica, de la poesia i la vida literària de València al darrer quart del segle xv. Tanmateix, la lectura d'aquesta monografia, que és un anar i venir constant entre aportacions dels estudiosos passats i la consideració i l'anàlisi de l'autor, és llegidora de cap a cap, amb una cura per a fer transparent l'expressió de qüestions tant i tant tècniques que resulta meritòria. És d'agrair també la reproducció en color, quan cal i no basta el blanc i negre, de xilografies, pintures, pàgines de llibre, fragments de text i enquadernacions, les quals aporten un detall que sovint es troba a faltar en estudis semblants.

MARTÍNEZ ROMERO, Tomàs: *Paula, Eustòquia i la Duquesa de Gandia: traduccions antigues d'obres de Sant Jeroni sobre el comportament femení*, Alacant, Barcelona: IIFV, PAM, 2022; «Biblioteca Sanchis Guarner» 98.

LOURDES SORIANO ROBLES

Universitat de Barcelona

lsoriano@ub.edu

A Tomàs Martínez Romero, catedràtic de literatura medieval (Universitat Jaume I), no li calen presentacions. Una llarga carrera acadèmica dedicada, en especial, a tres línies de recerca —les traduccions antigues, la poesia tardomedieval i la religiositat en els segles xiv-xvi— avalen l'interès i el rigor científic del llibre que ressenyem. Com es fa patent al títol, s'hi conjuguen dues d'aquestes línies suara esmentades.

L'autor ens ofereix l'estudi i l'edició crítica de tres textos de Sant Jeroni que s'integren en una línia genèrica i de pensament dominant a l'època caracteritzada per la preocupació per regular i oferir pautes de comportament femení segons l'estat de la dona (donzella, vídua i religiosa): l'*Epístola a Eustòquia sobre la virginitat* i la *Vida de santa Paula*, de traductor desconegut (s. xiv^{fin} - xv^{mid}), i el *Libre de la regla y modo de viure de les monges* (1517). Tenint en compte que cada text presenta diferents problemes que requereixen un tractament individualitzat,